

Der Archivar, 60, 2-3(2007)

Središnja tema drugog broja časopisa *Der Archivar* u 2007. godini, postupak je masovne neutralizacija zapisa na kiselom papiru. Prednosti i nedostatke navedenog postupka, u svom prilogu, na temelju iskustva Zemaljskog arhiva Nordrhein-Westfalen obrađuje Marcus Stumpf (*Massenentsäuerung im Landesarchiv Nordrhein-Westfalen – Erfahrungen mit dem Neschen-Verfahren*), dok slično iskustvo jednog od najpoznatijih gospodarskih arhiva Njemačke – Arhiva Krupp u vlasništvu zaklade Alfred Krupp von Bohlen i Halbach, opisuje Ralf Stremmel (*Massenentsäuerung: Möglichkeiten und Grenzen*).

Napominjujući da je kiseli papir posljedica industrijske proizvodnje papira na bazi drvenjače (u Njemačkoj od sredine 19. st. do nakon Drugog svjetskog rata, a na području istočne Njemačke i do raspada Njemačke Demokratske Republike), kada se u papirnu masu dodaju ljepila, punjenja i sredstva za bijeljenje, koja su ili kisela ili njihova razgradnja daje kiseline, obojica autora u svojim prilogima ističu da je zbog manje kvalitete i trajnosti navedenih podloga ugroženo očuvanje velikog dijela pisanog gradiva Njemačke (oko 60 milijuna knjiga i oko 750 d/km arhivskoga gradiva, u postocima za arhivsko gradivo iznosi 60-70 %, za knjižno još i više).

Prva postrojenja za neutralizaciju velikih količina knjižnoga gradiva predstavljena su 1991. u Frankfurtu na Majni, a za neutralizaciju arhivskoga gradiva 1992. u Državnom arhivu Bückeburg u Niedersachsenu (postrojenje je 1996. privatizirano – preuzela ga je tvrtka Neschen AG).

Od 1997. godine pokrajina Nordrhein-Westfalen izdvaja određene iznose za zaštitno snimanje arhivskoga gradiva i masovnu neutralizaciju zapisa na kiselim podlogama. Izbor gradiva određuje se prema listama prioriteta, nakon čega se pristupa opsežnim pripremama (čišćenje gradiva, folijacija, restauratorski radovi, razvezivanje uvezanoga gradiva (što se u pravilu pokušava izbjeći) i njegovo naknadno uvezivanje) te procjeni mogućih negativnih posljedica postupka (promjene u bojama, izbljeđivanje, prelijevanje, izobličavanje, naknadni otisci, moguća mehanička oštećenja) i to provođenjem proba i stalnim mjerenjem pH vrijednosti. Naravno da sve ove projekte ugrožavaju već poznati problem racionalnog korištenja ograničenih financija, te nedostatak prostora i osoblja.

U Povijesnom arhivu Krupp, utemeljenom 1905. godine (8 d/km gradiva – najstariji zapisi potječu iz 16. st.), počeo je 2002. rad na projektu za zaštitu gradiva (mikrofilmiranje, restauriranje i masovna neutralizacije zapisa na kiselom papiru). Nakon pet godina rada na projektu dobiveni su dovoljno reprezentativni rezultati. Gradivo je bilo izabrano na temelju lista prioriteta (znanstvena i kulturna vrijednost gradiva, stupanj korištenja i oštećenja), a plan je do 2007. godine predviđao obradu 550 d/m gradiva nastalog između 1850. i 1975. Razlozi zašto je količina obrađenoga gradiva u navedenom roku iznosila 305 d/m višestruki su: pripremom gradiva utvrđeno je da je 66% gradiva oštećeno zbog nezadovoljavajućih uvjeta pohrane i čuvanja, čestog korištenja (mekanička oštećenja) i raspadanja kiselog papira, tako da su masovnoj neutralizaciji, uz čišćenje, uklanjanje metalnih dijelova, kartoniranje u

bez kiseline mape i kartone, prethodili i restauratorski radovi te zaštitno snimanje u kombinaciji mikrofilmiranja i digitalizacije. Od potpune se digitalizacije gradiva odustalo, budući da su se mogući tehnički i financijski problemi migracije i konverzije pokazali prevelikima. Gradivo je većim dijelom mikrofilmirano, a prema potrebi izrađene su digitalne snimke s mikrofilma. Osim toga, prije neutralizacije napravljene su i brojne probe (kemijski testovi) uz stalnu analizu pH vrijednosti. Rezultati su bili sljedeći: trećina zapisa je izbljedad, na 1/10 primijećen je otisak, a zbog opsežne pripreme i restauratorskih radova, iako je 100% kontrola svih zapisa ipak bila nemoguća, cijena neutralizacije je s 1.145 eura po d/m narasla na dvostruki iznos.

Obojica se autora slažu da su iskustva s opisanim projektima masovne neutralizacije bila dvojaka: pH vrijednosti nalazile su se u lužnatom području, ali za sigurnu potvrdu dugotrajnog usporavanja ponovnog pretvaranja papira u kiselu podlogu, one su ipak bile iznenađujuće niske. Osim toga djelovanje postupka neutralizacije nikada nije bilo ravnomjerno, čak ni na pojedinim listovima. Kada se tome pribroje i troškovi pripreme, ne iznenađuje zaključak autora o neophodnosti kompromisa između očekivanja te postojećih tehničkih i financijskih mogućnosti. Raspad je izvornoga gradiva neizbježan pa se postavlja pitanje koje gradivo mora ostati sačuvano u izvornom stanju, a koje smije i može preživjeti u dopunskim oblicima, tj. na drugim nosačima zapisa. Kako bi se izbjegle promjene na izvornom gradivu, potrebno je prepoznati rizike i izabrati prioritetno gradivo, ali ono koje je po obliku i sadržaju jednolično (npr. poslovna izvješća i letke umjesto korespondencije obitelji Krupp s Wilhelmom II.), i naravno najprije ga mikrofilmirati. Masovna je neutralizacija tada manji rizik. Činjenica je da to gradivo nije i glavni prioritet za trajno čuvanje, ali ako se riskira s najvrednijim gradivom, ono može tijekom postupka biti zauvijek izgubljeno. Stoga se autori zalažu za dugoročno planiranje manjih projekata, koji ostavljaju mogućnost stalne kontrole gradiva i njegove kvalitete, s obzirom na to da masovna neutralizacija traži određene materijalne i kadrovske izvore, suradnju arhiva na izmjeni iskustava i izradi kataloga prihvatljivih promjena na izvornom gradivu te dodatna ulaganja u istraživanje i rad na poboljšanju tehničkih mogućnosti samog postupka.

Autori (M. Krauß, U. Nieß, S. Schlösser, G. Bönner, J. Kreutz, H.-J. Hirsch, M. Hartung, P. Memmer) uvodnog članka trećeg broja iz 2007. (*Archive in der Region Rhein-Neckar*), izvješćuje o radu Radne skupine arhiva regije Rajna-Neckar (Rhein-Neckar), koja je utemeljena 1995. godine, a počeci joj sežu još u 80-te godine 20. st. Ona obuhvaća arhivske institucije teritorijalno smještene na području između rijeka Rajne i Neckar, tj. dijelove teritorija nekoliko pokrajina (sjevernog Badena, južnog Hessena i Falačke). Skupina je osnovana s ciljem jačanja suradnje arhiva na navedenom području kako bi se pospješila stručna razmjena iskustava o arhivskoj djelatnosti i rad na upoznavanju javnosti sa zadacima arhiva i njihovim uslugama, te unaprijedila istraživanja povijesti regije. Radna skupina okuplja više od 50 arhiva iz cijele regije (državne, komunalne, okružne, gospodarstvene, crkvene i dr.), tako da je u prilogu s kratkim opisima pojedinih arhiva moglo biti predstavljeno tek njih nekoliko: Gradski arhiv Mannheim – Institut za povijest grada, Gradski

arhiv Worms, Okružni arhiv Rhein-Neckar, Gospodarstveni arhiv Bilfinger Berger AG, Spomen područje Mannheim-Sandhofen, Arhiv njemačkog govornog jezika u Institutu za njemački jezik i Arhiv Zemaljskog muzeja za tehniku i rad u Mannheimu.

U prilogu pod naslovom *Jedinstveni IT-sustav od stvaranja zapisa do online narudžbe – MIDOSA 21 u Zemaljskom arhivu Baden-Württemberg*, autori Thomas Fritz, Thomas Fricke i Gerald Maier, predstavljaju informacijski sustav navedenog arhiva. Polazeći sa stajališta da informacijska tehnologija danas u arhivima igra značajnu ulogu ne samo u suvremenom korištenju arhivskoga gradiva, nego i u trajnom čuvanju (digitalizacija), pohvaljuju aktivnosti njemačkih arhiva u izgradnji arhivskih informacijskih sustava kao podrške u ispunjavanju arhivskih stručnih zadataka i prezentaciji obavijesnih pomagala na Internetu. Tako su razvijeni regionalni i nadregionalni stručni portali: npr. »Internetski portal za knjižnice, arhive i muzeje« (BAM-Portal), ili specijalni portali pojedinih pokrajina »Arhivi u Nordrhein-Westfalenu« i »Arhivi u Baden-Württembergu«, a na inicijativu Njemačkog saveznog arhiva u planu je i izrada arhivskog portala na saveznoj razini. Zemaljski arhiv Baden-Württemberg stekao je, u okviru raznih istraživačkih projekata, određeno iskustvo na području arhivskih informacijskih sustava, online prezentaciji obavijesnih pomagala i digitalizaciji arhivskoga gradiva. U svom radu koristi »Microcomputer-unterstütztes Informations- und Dokumentationssystem für Archive (MIDOSA)«, koji pokriva obradu gradiva i izradu obavijesnih pomagala. Pomoću svog informacijskog sustava arhiv na pretraživanje nudi preko 3.000 obavijesnih pomagala s 1,2 milijuna arhivskih naslova, 600.000 ključnih riječi i 55.000 digitalnih snimaka.

Bettina Wischöfer (*Digitalizirani građevinski planovi u Zemaljskom crkvenom arhivu Kassel*) izvješćuje o projektu digitalizacije građevinskih nacрта crkvenih objekata izgrađenih u Kasselu nakon razaranja u Drugom svjetskom ratu. U okviru Udruženja evangeličkih crkvenih općina u Kasselu, izgradnja je crkvenih objekata nakon 1945. rezultirala nastankom 2.130 građevinskih skica, nacрта i planova (22 d/m). Fond sadrži 51 projekt 24 crkvene općine iz 50-tih, 60-tih i 70-tih godina 20. st. i vremensko je i prostorno svjedočanstvo moderne njemačke crkvene umjetnosti. Ipak, nacrti nisu bili u najboljem stanju, čuvani su u smotanom obliku na policama, a i pergamentni papir bio je djelomično oštećen. Osim toga, približavala se i 50-godišnjica izgradnje većine crkvenih objekata, tako da je i očekivanje pojačanog korištenja gradiva utjecalo na odluku o njegovoj digitalizaciji. U suradnji s Arhivskom školom Marburg gradivo je ugrubo popisano i pohranjeno u odgovarajuću ambalažu 1995. (10 – 20 smotanih nacрта u jedan duguljasti kartonski omot), ali prije same digitalizacije popisan je list po list. Popisom je obuhvaćena postojeća signatura i naziv datoteke (npr. 4012-7 / 0462-54_Martinskirche_+Kassel_Mitte_Kirche_Ansicht), podatak o formatu (bitan zbog izračuna ukupnih troškova) te podatak o vrsti nacрта: crno-bijeli (74%) ili nacrt u boji (26%). Nacrti u boji digitalizirani su u boji, a za crno-bijele izrađene su i zaštitne kopije. Ovaj je postupak bio jeftiniji uz postojanu kvalitetu (razlučivost 300 dpi). Podaci (40 GB) su pohranjeni na vanjskom tvrdom disku (JPEG format), a iz sigurnosnih razloga

kopirani na još dodatna dva tvrda diska i DVD. Digitalizaciju je 2006. godine provela tvrtka Mikrokoformat Sistems u Lisseu, a troškovi su iznosili 7.200 eura. Pomoću programa Thumbs-Plus i zahvaljujući opsežnom pojedinačnom popisu koji je izrađen prije digitalizacije, pretraživanje je omogućeno odmah. Korištenje je nacrti nakon digitalizacije racionalno i učinkovito, ali ne smije se podcijeniti vrijeme koje je bilo potrebno za pripremu gradiva.

Danijela Marjanić

Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Sonderband 9: »Zarte Bande«: Österreich und die europäischen planwirtschaftlichen Länder = »Delicate Relationships«: Austria and Europe's Planned Economies. Innsbruck : Studienverlag, 2006., 335 str.

Glavno ravnateljstvo Austrijskog državnog arhiva izdalo je deveti svezak posebnih izdanja svojega glasnika, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* pod naslovom »Zarte Bande«: Österreich und die europäischen planwirtschaftlichen Länder = »Delicate Relationships«: Austria and Europe's Planned Economies.

Svezak su uredili eminentni istraživači suvremene povijesti odnosno socijalističkih gospodarstava istočne Europe nakon Drugoga svjetskog rata, Gertrude Enderle-Burcel (Austrijski državni arhiv), Dieter Stiefel (Sveučilište u Beču) i Alice Teichova (Girton College – Sveučilište u Cambridgeu).

Od pada komunizma 1989. godine Austrija, koja je do tada bila jedina zemlja Istočne srednje Europe s tržišnim gospodarskim sustavom, ubrzano jača svoj angažman u bivšim komunističkim zemljama, od kojih su tri ujedno i zemlje slijednice Austro-Ugarske. Daljnji važan čimbenik u tim odnosima predstavlja i austrijska ustavna trajna neutralnost. Stoga je u fokus zanimanja istraživača suvremene povijesti konačno došlo i pitanje gospodarskih odnosa Austrije s tim zemljama u razdoblju hladnoga rata.

Ovaj zbornik, koji donosi ukupno 17 članaka rezultat je rada dvaju međunarodnih konferencija posvećenih gospodarskim odnosima Zapada s komunističkom istočnom Europom: *Austria's Economic Relations with Central and South-East European Neighbours after the Second World War* (Beč – Austrijski državni arhiv 2004.) i *Cold War and Neutrality: East-West Economic Relations in Europe* (Bratislava 2005.).

Prvi dio zbornika donosi radove, čiji su autori posvetili pažnju osobitom mjestu Austrije kao srednjoeuropske i neutralne države u međusobnim odnosima Istoka i Zapada. Dieter Stiefel u svojem radu *Zarte Bande: Österreich und die planwirtschaftlichen Länder* analizira ne samo odnose s istočnoeuropskim komunističkim zemljama, nego i izgradnju austrijskog gospodarstva i definiranje gospodar-